

De grootste despoten en misleiders van de laatste eeuw – van Hitler tot Poetin, van Trump tot Milei, bijgenaamd ‘de gek’– zijn ‘democratisch’ gekozen. Die verkiezingen zijn meestal gemanipuleerd, gestolen, of beide. Na enig protest legt de meerderheid zich er al gauw bij neer, want voor je het weet zit je in een martelkamer, een strafkamp, of lig je in je graf. In de bijbelboeken Samuël, Koningen en Kronieken, waarin het leiderschap van het oude Israël in profetisch-kritische toonsoort beschreven staat, klinkt als een mantra het refrein: Die en die koning ‘deed wat kwaad is in de ogen van Adonai.’ Dat refrein is op de hele wereldpolitiek van toepassing. Het oude Israël, en ook het nieuwe, vormen daarop geen uitzondering. Maar let wel: het is nooit ‘het volk’ dat niet deugt - want ‘het volk’ bestaat niet en er bestaan ook geen slechte volkeren, wel slechte despoten, koningen, presidenten en hun talrijke trawanten die hele volkeren geselen. De stemmen van hun slachtoffers – die ‘stem als een zee van mensen’ – worden niet gehoord. Of toch? Door één? Een die zegt: ‘... geen in dit land is koning voorgoed’ – in geen enkel land, ook het onze niet..

Hoe is het met ónze democratie gesteld, nu we na dertien jaar toch niet zo’n ‘gaaf land’ blijken te zijn? Bij ons is de koning inmiddels door de heersende politieke partijen, vervangen door de premier, met het torentje als eigen kasteeltje. En ook bij ons worden de verkiezingen flink gemanipuleerd, met platte slogans, kort-door-de-bocht-debatjes in de media en de selffulfilling prophecies van de laatste peilingen.

‘Democratie vergt een permanente revolutie (...) zij is gebaat bij een voortdurende beeldenstorm,’ schreef de socioloog Willem Schinkel in 2012 (in *De nieuwe democratie*). Dat was misschien wat overdreven, maar het lijkt er wel op dat de veelbesproken kloof tussen de partijpolitiek in Den Haag en het ‘volk’ het gevolg is van gebrek aan evolutie van ons democratisch stelsel, van achterstallig onderhoud. Alleen al getalsmatig.

In 1830 vertegenwoordigden honderd kamerleden (toen alleen nog mannen!) tweeënehalf miljoen Nederlanders vertegenwoordigen. Pas in 1956 werden dat er honderdvijftig, omdat men vond dat de, toen tien en een half miljoen burgers, ondervertegenwoordigd waren. Nu tellen we bijna achttien miljoen inwoners en nog steeds honderdvijftig Tweede Kamerleden. Tot diep in de jaren zestig van de vorige eeuw vertegenwoordigden de politieke partijen nog min of meer de zuilen van onze samenleving. Maar die zijn inmiddels uiteengevallen. Toenemende maatschappelijke, etnische en religieuze verschillen, emancipatorische bewegingen en de vergaande individualisering deden de panelen binnen en tussen de oude partijen verschuiven. Pogingen om de boel bij elkaar te houden deden ideologische veren verkleuren en uitvallen, men hoefde ze niet eens af te schudden. In die politieke herfst schieten populistische partijen als paddenstoelen uit de grond – even kortstondig en vaak giftig – wrange vruchten van gebrek aan langetermijnvisies én aan een diepgaand maatschappelijk debat. De populist ziet ‘het’ volk als één gesloten blok en kan niet dealen met tegenstrijdige belangen en visies. De wil van het volk, van ‘de mensen in het land’ wordt gevaarlijk versimpeld. Rede en redelijkheid worden buitenspel gezet, feiten verdacht gemaakt. De migranten zijn de zondebok; grenzen dicht en ogen sluiten voor alle evidente crisissen, van stikstof tot klimaatramp. Populisten zijn de dwaallichten in het zwarte gat tussen politiek en burgers.

Sinds de Tweede Wereldoorlog zijn in boeken, kranten en tijdschriften talloze analyses verschenen over de tekortkomingen van onze door de politieke partijen beheerste democratie, kortweg ‘particratie’.

Al in 1940 schreef de filosofe, historica en mystica Simone Weil een pleidooi voor de afschaffing van de politieke partijen – onlangs in vertaling verschenen. Zij ziet de politieke partij als een machine voor het opwekken van ‘collectieve passies’, – eendimensionale ideologieën. Het eerste en enige wat een partij beoogt is haar eigen groei, zij moet zo groot mogelijk worden. ‘Nooit zouden zij zich kunnen inbeelden dat hun partij te veel leden, te veel kiezers, te veel geld heeft’. Politieke partijen eisen een ‘onmenselijke loyaliteit’ van hun verkozenen, inclusief de onoprechte leugenachtigheid waarbij je als verkozenen uitspraken moet doen louter omdat de partij het eist, en niet omdat je er zelf achter staat. Zo is elke partij in de kiem en in haar streven totalitair en populistisch. Hun ‘collectieve passies’ leiden alleen maar tot collectieve misdaad en leugen en tot onverschilligheid bij de burger. Het volk moet zijn wil met betrekking tot de problemen van het publieke leven kunnen

uiten, en niet louter een keer in de paar jaar in een stemhokje een keuze tussen personen moeten maken. Weil concludeert dat 'de geest van de partijen alles heeft besmet... het is twijfelachtig of er een remedie bestaat voor die melaatsheid' en ze pleit voor een politiek zonder partijen. Hoe het verder moet, staat bij haar niet te lezen, maar in 1940 viel er sowieso weinig te kiezen. Deze fragiele vrouw, die desondanks vocht in de Spaanse burgeroorlog en tijdens de Tweede Wereldoorlog in het verzet zat, stierf in 1943 aan hartfalen ten gevolge van tuberculose en ondervoeding.

Simone Weil was niet de eerste en zeker niet enige die het probleem van de kloof tussen de politieke partijen en het volk aan de orde stelde. Thomas Jefferson, founding father en de derde president (1801-1809) van de Verenigde Staten na de Amerikaanse revolutie, heeft er twee eeuwen geleden al op gewezen dat het gevaarlijk kan zijn als 'de ruimte voor het volk in het openbaar bestuur beperkt blijft tot het stemhokje. Het volk moet meer gelegenheid hebben om zijn stem te laten horen dan op de dag van de verkiezingen. De kiezers moeten de gelegenheid krijgen zich als burgers te gedragen.' Jefferson pleitte voor het creëren van 'kleine republieken' waardoor 'iedere man in de staat een actief lid van de gemeenschappelijke regering' zou worden.

Maar hoe leg je een zo direct mogelijke verbinding tussen het volk in al zijn diversiteit en zijn vertegenwoordigers, de partijen, de regering? Zestig jaar geleden noemde de filosoof Hannah Arendt, ooit medestudente van Simone Weil aan de prestigieuze École Normale Supérieure in Parijs, (in haar boek *On Revolution*) de kwestie van de vertegenwoordiging 'één van die dilemma's waarvoor geen oplossing is'. 'Er is altijd strijd geweest tussen de partijen in het parlement en het volk, dat zijn macht heeft overgedragen aan zijn afgevaardigden. De partij blijft een instituut dat het volk benadert van buitenaf en van bovenaf.'

Een onoplosbaar dilemma? Er zijn intussen wel allerlei lapmiddelen bedacht, zoals al of niet bindende referenda en gekozen, of zelfs door loterij samengestelde burgerfora. Maar die hebben tot nu toe niet veel goeds gebracht, in elk geval niet de referenda zoals we die in Nederland over Oekraïne en in Engeland over Brexit hebben meegemaakt. Die zijn gekaapt door populisten die de complexe inhoud en de gevolgen op dramatische wijze versimpelden. Net als bij de verkiezingen worden de werkelijke belangen en kennis van zaken ondergeschikt gemaakt aan een incidentele, toevallige, vaak door emotie, manipulatie en desinformatie bepaalde stemmingen en peilingen

'De volkeren hebben hun heersers, zo mag het niet zijn in uw midden. De grootste worde de kleinste, als een die aan tafel bedient.' Dat zegt, in het evangelie van Lukas, Jezus tegen zijn leerlingen, bij het zogeheten Laatste Avondmaal. In zijn 'Handelingen der apostelen' schetst dezelfde Lukas een ideaalbeeld van het leven van de eerste gemeente in Jeruzalem. Niet het beeld van een kerk, een ekklesia, náást de samenleving, maar van een radicaal andere manier van samenleven: alles gemeenschappelijk, ieders bestaanszekerheid verzekerd, alles voor allen. Daar is, zoals we weten, in de loop der christelijke eeuwen weinig van terechtgekomen. Het meest misschien nog binnen de verschillende religieuze orden.

Paulus pleit in de brieven aan zijn roerige en zeer diverse gemeente in Korinthe voor de eigen inbreng van ieder lid, ieder naar zijn eigen gaven, kennis en kunde – vele gaven, één geest – en hij verfoeide elke partijvorming. Zijn passievolle betogen daarover lopen uit op zijn hooglied over de liefde – 1 Korinthe 13 –, Dat is zo ongeveer het tegendeel van de manier waarop de verkiezingsstrijd doorgaans wordt gevoerd: met schallend koper, en liefdeloos tamboerijngerinkel. 'Zo mag het niet zijn in uw midden.'

Thijs Lijster had het hier enkele weken geleden over 'meenten', ooit gemeenschappelijke grond / common ground die in de loop der tijden in particulier bezit is overgegaan. Zo hebben de politieke partijen de common ground van het maatschappelijk debat bezet. Het lijkt hoog tijd dat de kiezers hun eigen en hun gemeenschappelijke belangen weer zelf gaan articuleren en beheren in 'kleine republieken' zoals Jefferson het noemde, of 'publieken', zoals Schinkel ze noemt, in 'meenten' en gemeenten met eigen parlementen die zich van onderaf organiseren en naar boven verzamelen tot een groot permanent maatschappelijk debat? Met geen 150 maar pakweg 1500 directe vertegenwoordigers van hun achterban, geen slaven van partijpolitiek gekonkel en gekakel dat door de media wordt opgestookt tot ongecontroleerde collectieve passies. Zodat er meer ruimte komt voor redelijke passies als, bijvoorbeeld, die van het 'collectieve kapitaal' van Denise Harleman, waarover zij hier onlangs sprak. Ruimte voor alles wat goed is in de ogen van Adonai. Voor en door mensen die zijn hoogte – zijn torentje – mogen beklimmen.